

ԿԵՆՍԱԳՐԱԿԱՆ ԳԻԾԵՐ

ՀԱՆԳՈՒՑԵԱԼ Տ. ՄԵՍՐՈՊ ՍՐԲ. ԱՐԳԵՊՍ. ՆՇԱՆԵԱՆԻ

Տ. Մեսրոպ Արքեպս. ծնած է 1872 Սեպտեմբեր 30-ին (Հ. Տ.), Կ. Պոլսոյ Սամաթիա թաղը: Մկրտութեան անունն է Միրիման, որ ետքէն փոխուած է Միրհանի: Իր մայրը՝ Աննիւ, զինք աշխարհ բերելուն երրորդ օրը կը վախճանի 16 տարեկան, երեք ու կէս տարի ետք ալ կը վախճանի իր հայրը՝ Թօնոնի Նշան Լօքմակօզեան 28 տարեկանին ու ինք կրկնապէս որդ մնալով՝ կը մեծնայ խնամքին ներքեւ իր պապուն՝ Գրիգոր Լօքմակօզեանի, որ 40 տարիներէ աւելի ծառայած է արքունի թնդանօթարանի իբր առաջին մեքենավար: Ատեն մը կը յաճախէ Նաուլը Գափուի թաղային վարժարանը, ետքէն Բերա անցնելով՝ կ'աշակերտի Նարեկեանին 1881-1887 անընդմիջաբար: Նոյն տարիներուն իրերայաջորդ տնօրէնները եղած են՝ Մանուկ Սպեան (ապա Կոմիտաս Քահաճեան), Մինաս Ջերազ, Յարութիւն Ջազըրեան, Յարութիւն Կէլիպօլուեան եւ Քովմաս Թէրզեան: Ասոնցմէ զատ ուսուցիչներ ունեցած է՝ Մաղաքիա Վրդ. Օրմանեան, Գարեգին Վրդ. Սրուանտեանց, Ներսէս Վրդ. Արսլանեան, Յովհ. Քհնյ. Մկրեան, Նիկազար Մուրատեան, Մինաս Սիոսեան, Պօղոս Քէրէստէճեան, Միրհան Յովհաննէսեան, Արիստակէս Օյաջեան, Յարութիւն Յովհաննէսեան, Միլտոն Սերոբեան, Միրհան Պարթեւեան, եւայլն:

1887-ի Մարտին կ'որբանայ նաեւ իր խնամակալ պապէն եւ նոյն տարւոյ աշնան Յարութիւն Վեհապետեան Կ. Պոլսոյ Պատրիարքի յանձնարարագրով կը մեկնի Երուսաղէմ եւ Հոկտեմբեր 12-ին կը մտնէ Ժառանգաւորաց Վարժարան, ուրկէ շրջանաւարտ կ'ելլէ 1891 Մայիս 1-ին: Իր աշակերտութեան ժամանակաշրջանին տեսուչներն եղած են՝ Գէորգ Վրդ. Նրէշեան, Սահակ Եպս. Նապայեան (առժամաբար), եւ Մամբրէ Սպս. Մարկոսեան, եւ ուսուցիչներ՝ բացի վերոյիշեալներէն՝ Թորոս Ջուղայեցի աստուծածաբան (ապա Թէոդորոս Ծ. Վրդ.), Մարկոս Նաթանեան, Յակոբ Մեղաւորեան, Սապա Պիւլեան, որ Պետրոս Կիւրեղեան անուամբ աւելի քան երկու տարի իբրեւ միաբան ապրեցաւ վանքին մէջ, եւայլն:

1891-1895 ուսուցիչ Ժառանգաւորաց Վարժարանի եւ տեղացւոց Ազգ. Վարժարանին, ապա՝ հաշուակալ եւ զանծապետ. Միաբ. Ընդհ. Ժողովի ատենադպիր եւ ատենապետ, անգամ Տնօրէն Ժողովի, տեսուչ Ջեռագրաց Մատենադարանի:

1906 տարւոյ Օգոստոսին կ'երթայ Արքեպ. յայց քաղաքական հայ բանտարկեալներուն եւ կըլքաջարկէ՝ եւ հոգեւորապէս կը մխիթարէ զանոնք ու անոնց մասին տեղեկագիր մը կը ղրկէ Կ. Պոլիս Օրմանեան Պատրիարքին:

Երբ Օսմանեան Սահմանադրութիւնը կը հռչակուի (1908 Յուլիս) Վեհապետեան Պատրիարք զինքը՝ պատուոյ ուղեկից կը կարգէ Մատթէոս Իզմիրլեան Սրբազանի, որ 12 տարեկան քսորէն վերջ կը դառնար Պոլիս: Վերջինս Ամնայն Հայոց Կաթողիկոս ընտրուելով երբ 1909 Յունիս 5-ին (Հ. Տ.) կը մեկնէր Կ. Պոլսէն՝ իրեն կ'ընկերացնէ Մեսրոպ Վրդ. ը՝ Օտեսա-Բեթթրապուրկ-Մոսկուա-Նոր-Նախիջեան-Պաքու-Թիֆլիս-Ալեքսանդրապօլ-Անի համբով, մինչեւ Ս. Էջմիածին: Բեթթրապուրկի մէջ՝ իբրեւ հետեւորդ Ս. Հայրապետին՝ կը ներկայանայ Նիբօլա Բ. Յարին Բիթէրնօֆի Պալատին մէջ՝ իւր աւերա ճէօտորովն Մայր Կայսրուհիին՝ Կաչինայի Պալատին մէջ: Ս. Էջմիածին կը մնայ մինչեւ 1910 Դեկտեմբերի վերջը՝ իբրեւ զաւագանակիր եւ խանձակաւ քարտուղար Իզմիրլեան Կաթողիկոսի, որուն վախճանումէն ետք (1910 Դեկտ. 24) դարձնելու տեսութեան պաշտօնով կը հրաւիրուի Երուսաղէմ, ուր ժամանելով՝ 1911 Մայիսին կը ստանձնէ պաշտօնը, զոր կը վարէ մինչեւ 1930 Յունիս, նոյն ատեն ըլլալով տեսուչ

տպարանի (1913 - 1932) եւ Զեռագրաց Մատենադարանի (1911 - 1925): Թուրք տիրապետութեան վերջին երկու տարիներուն (1916 - 1917) կ'անդամակցի Երուսաղէմի Նահանգային Ժողովին իբրեւ ներկայացուցիչ Հայոց Պատրիարքարանին:

1917-ին աշակերտներու մեծագոյն մասին զինուոր տարուելուն պատճառաւ կը փակուի ժառ. Վարժարանը երեք տարի: 1920 տարւոյ դպրոցական տարեըջրանի սկիզբը նախածնունարկ կ'ըլլայ անոր վերաբացուելուն 6 Թոշակաւոր եւ 13 ծրիաթոշակ աշակերտներով, որոնց թիւը ետքէն բարձրացաւ 25-ի: Նոյնպէս պատերազմի ստեղծած տնտեսական տագնապին հետեւանքով վանական վարչութիւնը կը ստիպուի փակել տպարանը 1915-ին ու այնպէս կը մնայ տասնմէկ տարի: Գլխաւորաբար իր նախածնունութեամբ եւ Հանգուցեալ Տ. Նդիշէ Դուրեան Պատրիարքի քաջայերուութեամբ 1925-ի Մայիսին կը վերաբացուի տպարանը եւ առաջին անգամ մամուլին կը յանձնուին Լուսահոգի Պատրիարքին Իւրաքանչիւր Մատենային Եւրոպայի Եւ Ամերիկայի Սրբազանի Աւագ-Պատրիարքի Գ. Հատորը, որուն տպագրութեան ծախքը նուիրած էր հանգ. Պօղոս Փաշա Նուպար՝ Երջանկայիշատակ Տ. Բաբգէն Կաթողիկոսի (այն ատեն Նախկնդոս) միջնորդութեամբ: Կը հրաժարի տպարանի տեսչութենէն 1932 Մայիսին:

Դուրեան Սրբազանի Գահակալութենէն (7 Նոյեմբեր 1921) անմիջապէս ետք կ'ընտրուի անգամ Տնօրէն Ժողովի եւ կ'ըլլայ ատենադպիր մինչեւ 1925 եւ ատենապետ 1925-էն մինչեւ իր Գահակալութիւնը՝ 1939, երկու եւ կէս տարուան ընդմիջումով:

Գլխաւորաբար իր նախածնունութեամբ 1928-ին կը սկսի կառուցուիլ Երուսաղէմի Ս. Թարգմանչաց երկսեռ նախակրթարանն ու վարժարանը, որուն շինութիւնը կը տեւէ մէկ տարի եւ բացումը կը կատարուի յաջորդ 1929-ի դպրոցական տարեըջրանի սկզբնաւորութեան:

1922 Մայիս 15-ին՝ Միաբանական Ընդհ. Ժողովի ընտրութեամբ՝ կը կոչուի Լուսարարապետութեան պաշտօնին, զոր վարեց մինչեւ իր Պատրիարք ընտրուիլը:

Դուրեան Սրբազանի վախճանումէն ետք՝ 1930 Մայիս 5-ին Միաբ. Ընդհ. Ժողովէն կ'ընտրուի Պատրիարքական Տեղապահ. պաշտօն՝ զոր կը վարէ մինչեւ Լուսահոգի Թորգոմ Ս. Պատրիարքի Գահակալութիւնը՝ 1931 Դեկտ. 1: Այս առաջին Տեղապահութեան շրջանին Հոգատար Կառավարութեան հետ բանակցութեամբ սողի կ'ունենայ Կանոնադրին Երուսաղէմի Պատրիարքի ընտրութեան վերաբերեալ երեք յօդուածներու փոփոխութիւնը, յարմարցնելով զանոնք Երուսաղէմի Անգլիական տիրապետութեան հետեւանքով ստեղծուած նոր պայմաններուն: Այդ առթիւ կը կառուցուի նաեւ Վսեմ. Գալուստ Պէյ Կիւլպէնկեանի նուիրատուութեամբ Ս. Աթոռի մէջ Կիւլպէնկեան Մարտիրոսեան, որուն հիմնարկութիւնը իր ձեռամբ կը կատարէ 1930 Օգոստ. 1-ին: Կը շինուի Դաւիթ-Նաշիւր, Հանգուցեալ Տ. Նդիշէ Պատրիարքի Բահանայութեան Յիսնամեակի Յորեւանին առթիւ եղած նուիրատուութեանց զուամբով: Այս առթիւ յիշենք թէ Ինքը եղած է Դաւիթ եւ Աստուծոյ խնայող թաղանթաւ 1500 ամեակի երկու Կեդրոնական Յանձնաժողովներու ատենապետը:

Երջանկայիշատակ Թորգոմ Ս. Պատրիարքի անակնկալ վախճանումէն եօթն օր ետք, 1939 Փետր. 17-ին, երկրորդ անգամ կ'ընտրուի Պատրիարքական Տեղապահ:

Եկեղեցական աստիճաններ ընդունած է՝

1889 Յուլիս 7-ին՝ Դպրութեան 4 աստիճաններ՝ Յարութիւն Պատրիարքէն.

1892 Օգոստ. 29-ին՝ Աւագ-Սարկաւագ՝ Սահակ Նպս. Խապայեանէ.

1898 Յուլիս 12-ին՝ Աբղղայ՝ Յարութիւն Պատրիարքէն.

1902 Մարտին՝ Վարդապետական գաւազանի 4 աստիճան՝ Յարութիւն Պատրիարքէն.

1922 Մայիս 20-ին՝ Մայրաքոյն Վարդապետ՝ Դուրեան Նդիշէ Պատրիարքէն.

1924 Սեպտ. 21-ին Նախկնդոս ի Ս. Էջմիածին՝ Հանգ. Տ. Գէորգ Ե. Կաթողիկոսէն.

1936 Հոկտ. 21-ին՝ Արքութեան տիտղոս՝ Հանգ. Տ. Խորէն Ա. Կաթողիկոսէն:

Իր հրատարակութիւններն են՝

1. — Ժամանակագրութիւն Գրեթեր Վարդաշէտի Դարանշնոյ, ներածութեամբ եւ յաւելուածներով, 1916 :
2. — Հ. Թ. Սալայանի Երեսօրագրի Պատմութեան գրաբար բնագիրէն աշխարհաբարի թարգմանութիւնը, երկու հատոր, ներածութեամբ եւ յաւելուածներով, 1930 :
3. — Հարաւոր Պատմաճշման, թարգմանութիւն, 1932 :
4. — Տղան Առաք. Արեւոյն Ս. Յակոբեան, Հարիւրամեայ Յորեւանին առթիւ, 1933 (արտատպուած Սիոնէն) :
5. — Օրագրութեան Երեմիա Զեւրի Քեօթեանի, ներածութեամբ եւ յաւելուածներով, 1939 :

1926 - 1943 կազմած է Երուսաղէմի Օրացոյցները, ըստ Հին Տոմարի :

Ասոնցմէ զատ ունի բազմաթիւ հայացումներ եւ կրօնաբարոյական, բանասիրական յօդուածներ՝ Հին Իսրայէլի պատմութեան, սովորութեանց եւ Ս. Երկրի հնախօսութեանց վերաբերեալ՝ Սօնի եւ զանազան հանդէսներու եւ տարեցոյցներու մէջ :

Իր անտիպ գործերն են՝

1. — Երուսաղէմի Զեռագրաց Մատենադարանի 52 Աստուածաշունչներու ընդարձակ ցուցակը :
2. — Երեսօրագրի Դարանշնոյ, Պատմութիւն եւ հնախօսութիւն, թարգմանութիւն :
3. — 'Ինչպէս Ս. Յակոբեան, հաւաքածոյ վերջին չորս դարերու կաթողիկոսական, Պատրիարքական կոնդակներու եւ եկեղեցական ու աշխարհական յայտնի ազգայիներու բազմաթիւ թղթակցութեանց :

Հոգեւոր թորգում Պատրիարքի անակնկալ մահէն վերջ 19 Ապրիլ 1939, Միաբ. Ընդհ. Ժողովը 35 բուլէներու ամբողջութեամբ Պատրիարք կ'ընտրէր Գեր. Տ. Մեսրոպ Արքեպիսկ. Նշանեան : Իսկ 27 Սեպտեմբերին տեղի կ'ունենար Իր Գահակալութեան հանդէսը եւ Մեսրոպ Արքեպիսկ. իրեն արժանաւոր յաջորդ Հանգուցեալ Թորգում Արքեպիսկ. կը բազմէր Արքեպիսկ. Յակոբեանց Աթոռը :

Դժնդակ հանգամանքներ, եւ մեծ աղէտներ զուգահիւսեցան Իր Պատրիարքութեան : Վերջին աղէտը եղաւ իր կաթուածը, այնպէս որ Մեսրոպ Պատրիարք Նշանեան չկրցաւ իրականացնել ինչ որ կը սպասուէր Իրմէն . եւ ինք հոգիով ու մարմնով ցաւատանք այսպէս փակեց Իր աչքերը :

Աւելի բախտաւոր օրերու մէջ վատահ ենթ թէ ան պիտի կրնար ընել շատ աւելին քան ինչ որ Իրեն պատեհութիւն տրուեցաւ ընելու : Սակայն մեծ իրողութիւն է որ Ան հաւատարիմ մնաց Ա. Աթոռոյ շահերուն եւ այդ մխիթարութեամբ ու առաքինութեամբ իշաւ գերեզման :

Հողը թեթեւ վրադ ծառայ բարի եւ հաւատարիմ :